

Princip nekažnjavanja

Uvod

Žrtve trgovine ljudima su često prisiljene na činjenje nezakonitih radnji dok su u lancu trgovine ljudima. Na primer, kada žrtva putuje sa lažnim dokumentima koje je pribavio njen trgovac ljudima, ili kada je primorana da počinji krađu ili druga krivična dela radi finansijske dobiti trgovca ljudima. Žrtve ne treba da snose odgovornost za ove nezakonite radnje počinjene tokom eksploatacije. Žrtvama koje su bile prisiljene da počinje nezakonite radnje u lancu trgovine ljudima – kao i svim žrtvama trgovine ljudima – treba dati zaštitu, a ne kaznu. Kada žrtve trgovine ljudima prvi put dođu u fokus organa vlasti kao prestupnici, one se često ne prepoznaju kao žrtve, što može dovesti do nelegitimnog gonjenja, osude i kažnjavanja. Rana identifikacija žrtava je od ključne važnosti za ispravnu i punu primenu principa nekažnjavanja.

Princip nekažnjavanja ima za cilj da zaštiti žrtve trgovine ljudima od kažnjavanja za nezakonita dela počinjena u toku, ili kao posledica, trgovine ljudima. Ovaj princip ne daje opšti imunitet, već jednostavno ima za cilj da zaštiti osobe koje su bile žrtve trgovine ljudima i počinile protivpravno delo u situaciji kada nisu imale izbora zbog toga što su bile u lancu trgovine ljudima. Princip se primenjuje u onim situacijama trgovine ljudima gde žrtva ne može autonomno da deluje. U ovim situacijama, princip nekažnjavanja štiti žrtve trgovine ljudima od nezakonitog gonjenja, osude ili drugih oblika kažnjavanja, jer se njihova odgovornost za nezakonita dela treba shvatiti u kontekstu prinude ili drugih oblika kontrole. Ovaj princip se, dakle, oslanja na dugo prihvaćene principe krivičnopravne odbrane kao što su prinuda i nužnost. Štaviše, kažnjavanje žrtava trgovine ljudima ne služi nijednoj od „svrha“ kažnjavanja (odmazda, odvraćanje, onesposobljavanje).

Načela principa nekažnjavanja:

- Zaštita ljudskih prava žrtava
- Sprečavanje dalje viktimizacije i traumatizacije
- Podsticanje žrtava da prijave zločin i budu svedoci u krivičnom postupku protiv trgovca ljudima – što dovodi do većeg broja krivičnih gonjenja i sprečavanja nekažnjivosti među trgovcima ljudima.

Princip nekažnjavanja predstavlja takav pristup borbi protiv trgovine ljudima koji je usmeren na žrtvu i zaštitu ljudskih prava žrtava. Kažnjavanje žrtava trgovine ljudima za dela počinjena kao rezultat njihove situacije u lancu trgovine ljudima je u suprotnosti sa obavezom svake države da prizna prava žrtava i obezbedi podršku, zaštitu i efikasne pravne lekove. Takvo kažnjavanje predstavlja uskraćivanje pristupa pravdi za žrtve trgovine ljudima i sprečava njihov oporavak. Opravdani strah od krivičnog gonjenja i kažnjavanja sprečava žrtve da traže zaštitu i obeshrabruje ih da se jave i sarađuju sa organima vlasti. Ovu situaciju koriste, pa čak i zloupotrebljavaju trgovci ljudima kako bi zadržali kontrolu nad svojim žrtvama. Kažnjavanje žrtava trgovine ljudima od strane države predstavlja kršenje obaveza te države da zaštiti žrtve i da istraži i krivično goni one koji su odgovorni za trgovinu ljudima, što može dovesti do kršenja Evropske konvencije o ljudskim pravima. Kada se žrtve trgovine ljudima, a ne počinioци optužuju, procesuiraju i kažnjavaju, državni organi doprinose nekažnjivosti trgovaca ljudima i podrivaju borbu protiv trgovine ljudima.

1. Kodifikacija principa nekažnjavanja

1.2 Princip nekažnjavanja u međunarodnim i regionalnim pravnim aktima

Kako je naveo Specijalni izvestilac UN za trgovinu ljudima, posebno ženama i decom, princip nekažnjavanja je priznat kao opšti princip međunarodnog prava ([A/HRC/47/34](#)). Princip je sadržan u više međunarodnih dokumenata, uključujući Princip 7 i Smernicu 4 stav 5 Preporučenih principa i smernica za ljudska prava i trgovinu ljudima od strane OHCHR-a (videti tekst u okviru). Nadalje, ovaj princip su potvrdile [Generalna skupština UN-a](#) i [Radna grupa za pitanje trgovine ljudima](#) osnovana da pomogne u primeni Palermo protokola.

Princip 7 - Preporučeni principi OHCHR-a iz 2002. godine:

„Žrtve trgovine ljudima neće biti pritvorene, optužene ili krivično gonjene zbog nezakonitosti njihovog ulaska ili boravka u zemljama tranzita i odredišta, ili za njihovo učešće u nezakonitim aktivnostima u meri u kojoj je takva umešanost direktna posledica njihovog položaja kao žrtve trgovine ljudima.“

U Evropi je princip nekažnjavanja kodifikovan u tri obavezujuća pravna akta:

Član 26. Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine (Konvencija SE)

„Svaka strana treba, u skladu sa osnovnim principima svog pravnog sistema, da predvidi mogućnost da se kazne ne izriču žrtvama za njihovo učešće u nezakonitim aktivnostima, u onoj meri u kojoj su one bile prisiljene na to.“

Član 8. Direktive EU o trgovini ljudima 2011/36/EU (Direktiva EU)

„Države članice, u skladu sa osnovnim principima svojih pravnih sistema, preduzimaju neophodne mere da obezbede da nadležni državni organi ne gone i ne izriču kazne žrtvama trgovine ljudima zbog njihovog učešća u krivičnim delima koja su bile primorane da počinu, kao direktnu posledicu toga što su bile žrtve bilo kog dela iz člana 2. [njihov status žrtve].“

Član 4. stav 2. Protokola 29 MOR uz Konvenciju o prinudnom radu

„Svaka članica, u skladu sa osnovnim principima svog pravnog sistema, preduzima neophodne mere kako bi obezbedila da nadležni organi ne gone ili ne izriču kazne žrtvama prinudnog ili obaveznog rada zbog njihovog učešća u nezakonitim aktivnostima koje su bile primorane da izvrše, kao direktnu posledicu podvrgavanja prinudnom ili obaveznom radu.“

Ovi pravni akti propisuju obavezu da nadležni organi država članica ne gone i ne izriču kazne žrtvama trgovine ljudima u slučajevima kada se primenjuje princip nekažnjavanja. Da bi se ovim pravnim aktima dalo stvarno i praktično dejstvo, **ovo treba shvatiti kao obavezu država da zaštite žrtve od krivičnog gonjenja i kažnjavanja** u ovim konkretnim situacijama. U nastavku ćemo detaljnije pogledati kodifikaciju ovog principa u Konvenciji SE i Direktivi EU.

Član 26. Konvencije SE je prva pravno obavezujuća odredba o nekažnjavanju, doneta 2005. godine. Ova odredba obavezuje države članice da predvide mogućnost da se žrtve ne kažnjavaju zbog njihovog učešća u nezakonitim radnjama u meri u kojoj su bile prinuđene da te radnje izvrše. Druga obavezujuća odredba, član 8. Direktive EU, potvrđuje da formulacija „*da ne gone ili ne izriču kazne*“ znači da princip nekažnjavanja predstavlja nepostojanje odgovornosti i da treba zaštititi žrtvu još u ranoj fazi od optužbe, procesuiranja i kažnjavanja. Smernice i u odredbe o nekažnjavanju u Direktivi EU ([preambula 14](#)) i u Konvenciji Saveta Evrope ([Sastanak Komiteta članica, str. 12](#); [Preporuke OEBS-a, paragraf 14](#)) pojašnjavaju da ovaj princip podrazumeva odsustvo odgovornosti, a samim tim se odnosi i na krivično gonjenje i na kažnjavanje.

Ovi obavezujući pravni akti nalažu državama da obezbede postojanje mogućnosti da se ne gone i/ili ne izriču kazne žrtvi-okrivljenom kada se primenjuje princip nekažnjavanja. Da bi delovale u skladu sa ovim obavezujućim odredbama, države treba da obezbede da ove odredbe imaju stvarno i praktično dejstvo i preduzmu neophodne korake da obezbede primenu principa nekažnjavanja u odgovarajućim slučajevima. Ovu obavezu takođe priznaje Evropski sud za ljudska prava kao pozitivnu obavezu zasnovanu na *zabrani ropstva i prinudnog rada* (videti poglavlje 5). Princip nekažnjavanja treba tumačiti široko, uključujući sve nezakonite aktivnosti, bilo da se radi o krivičnim, imigracionim, administrativnim ili prekršajnim protivpravnim delima.

Države su stoga u obavezi da izbegnu krivično gonjenje i kažnjavanje u odgovarajućim slučajevima i imaju diskreciono pravo u pogledu toga kako će ispuniti ovu obavezu. Kao što je objašnjeno u [Izveštaju sa objašnjenjima Konvencije SE \(stav 274\)](#), države ugovornice ovu obavezu mogu poštovati tako što će propisati materijalno-pravnu odredbu u krivičnom ili procesnom zakonu ili bilo koju drugu meru koja omogućava nekažnjavanje okrivljenih žrtava. I GRETA ([Opšti izveštaj br. 4, str. 54](#)) i specijalni izvestilac UN-a za trgovinu ljudima, posebno ženama i decom ([A/HRC/47/34, paragraf 54](#)) zagovarali su da države uvedu posebne zakone koji kodifikuju nekažnjavanje da bi se obezbedila njegova efikasna primena. Od ključne je važnosti da se donesu posebni zakoni koji se odnose na različite relevantne oblasti prava, uključujući krivično, građansko, administrativno i imigraciono pravo.

1.2 Princip nekažnjavanja u domaćim pravnim aktima

Republika Srbija nema jedinstven zakon kojim je konkretno definisan princip nekažnjavanja žrtava trgovine ljudima, ali postoje određena međunarodna i nacionalna pravna dokumenta koja se mogu primeniti u ovom slučaju.

U vezi sa hijerarhijom domaćih i međunarodnih opštih pravnih akata, Ustav Republike Srbije u članu 194 jasno navodi da je Ustav najviši pravni akt Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 98/2006 i 115/2021). Svi zakoni i drugi opšti pravni akti doneti u Republici Srbiji moraju biti u saglasnosti sa Ustavom i potvrđeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava ne smeju biti u suprotnosti sa Ustavom, te ni Zakoni ili drugi opšti pravni akti ne smeju biti u suprotnosti sa potvrđenim međunarodnim ugovorom i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava.

Princip nekažnjavanja žrtava trgovine ljudima određuje Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima na sledeći način: "Svaka strana treba u skladu sa osnovnim principima svog pravnog sistema, da predvidi mogućnost da se kazne ne izriču žrtvama za njihovo učešće u nezakonitim aktivnostima, u onoj meri u kojoj su one bile prisiljene na to". Zakonom o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope ("Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori", br. 19/2009) Republika Srbija se obavezala da u skladu sa osnovnim principima svog pravnog sistema sprovodi ovu odredbu.

Prvi osnov za primenu principa nekažnjavanja žrtava daje upravo Krivični zakonik koji u članu 388 kojim definiše krivično delo trgovine ljudima predvideo i eksploataciju u cilju vršenja krivičnog dela te u tom slučaju žrtva ne može biti gonjena za krivično delo koje je rezultat tog statusa. Krivični zakonik takođe nudi mogućnost za primenu principe nekažnjavanja žrtava trgovine ljudima i to odredbama iz članova 18-21 koja se odnose na *delo malog značaja, nužna odbrana, krajnja nužda, sila i pretnja* ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019). Primenom člana 23 *neuračunljivost*, predviđeno istim zakonom i uz pomoć veštaka može se ceniti koliko je žrtva zaista mogla da shvati težinu počinjenog dela, a u odnosu na situaciju u kojoj se nalazila.

Još jedan nacionalni dokument koji može biti od značaja za primenu principa nekažnjavanja jeste [Instrukcija o uslovima za odobrenje privremenog boravka stranim državljanima žrtvama trgovine ljudima](#) koja predviđa: Ukoliko je žrtva trgovine ljudima ušla u zemlju ili boravi na nedozvoljen način, nadležni organ je dužan, pre pokretanja postupka, da utvrdi činjenice ili okolnosti koje umanjuju krivičnu ili prekršajnu odgovornost žrtve.

Konačno, u obzir treba uzeti i odredbu o *odlaganju krivičnog gonjenja* član 283 Zakon o krivičnom postupku ("Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - odluka US i 62/2021 - odluka US) gde načelo oportuniteta daje mogućnost javnom tužiocu da odbaci krivičnu prijavu protiv lica koje je izvršilo krivično delo koje je u uzročno-posledičnoj vezi sa statusom žrtve nalaganjem da izvrši jednu ili više obaveza predviđenih u članu 283 ZKP-a. Isti zakon, član 284 predviđa *odbacivanje krivične prijave* od strane javnog tužioca ako prijavljeno krivično delo nije delo za koje se goni po službenoj dužnosti.

2. Vrste protivpravnih dela na koje se primenjuje princip nekažnjavanja

Žrtve trgovine ljudima mogu biti uključene u nezakonite aktivnosti tokom ili usled situacije u kojoj se nalaze u lancu trgovine ljudima. Princip nekažnjavanja se primenjuje na krivična, građanska, administrativna i imigraciona protivpravna dela. Svaka nezakonita radnja u vezi sa trgovinom ljudima koju izvrši žrtva trgovine ljudima ima garanciju nekažnjavanja, bez obzira na težinu ili ozbiljnost počinjenog dela ([UNSR 2020 Izveštaj, paragraf 41](#)). Nažalost, ne poštuju sve zemlje ovu međunarodnu preporuku, a neke isključuju određena krivična dela u svom nacionalnom zakonodavstvu. Da bi princip nekažnjavanja bio primenljiv u konkretnom slučaju, neophodno je uspostaviti vezu između ovog krivičnog dela i trgovine ljudima (videti poglavlje 3.). To znači da princip može biti primenljiv na sve vrste nezakonitih radnji i nijedna vrsta protivpravnog deal ne bi trebalo da bude *a priori* isključena iz primene principa. Da bismo razjasnili ovaj obim, razlikujemo tri kategorije protivpravnih dela na koje se primenjuje princip nekažnjavanja: statusna protivpravna dela, protivpravna dela sa namerom (eksploatacija za vršenje krivičnih dela) i druga protivpravna dela.

2.1 Statusna protivpravna dela

Statusna protivpravna dela prvenstveno obuhvataju imigraciona, administrativna i građanska protivpravna dela. Žrtve trgovine ljudima se često prisiljavaju da nesvesno počine statusna protivpravna dela dok su u mreži trgovaca ljudima ili kao direktnu posledicu toga. Na primer, kada žrtva poseduje ličnu ispravu koju joj je dao trgovac ljudima, a za koju se ispostavi da je falsifikovana. U mnogim slučajevima žrtva nije svesna ovog nezakonitog čina, jer je uveravana da su ovi dokumenti validni. Statusna protivpravna dela su često instrumentalna u trgovini ljudima ili direktno olakšavaju izvršenje krivičnog dela trgovine ljudima.

Primeri statusnih protivpravnih dela (lista nije konačna):

- Neregularni migracioni status: neregularan ulazak ili boravak
- Neposedovanje isprava
- Posedovanje lažnog ličnog dokumenta
- Neregularan radni status: rad bez ovlašćenja/radne dozvole
- Kršenje administrativnih zakona, uključujući norme vezane za javni red ili prostituciju (uključujući posredovanje)

Slučaj 1: Lažni identifikacioni dokument: R protiv L i drugih (slučaj iz Velike Britanije)

Žrtva seksualne eksploatacije iz Ugande u Ujedinjenom Kraljevstvu osuđena je zbog upotrebe lažnog ličnog dokumenta koji joj je dao njen trgovac ljudima. U žalbenom postupku presuda je ukinuta na osnovu principa nekažnjavanja. (Za dalje informacije pogledajte [Aneks 1.1](#))

Slučaj 2: „Kršenje“ kovid zakonodavstva pri eksploataciji u prostituciji (slučaj iz Švajcarske)

Tokom pandemije, žrtva iz istočne Evrope koja je eksploatisana u prostituciji u Švajcarskoj kažnjena je prema kovid zakonodavstvu zbog pružanja seksualnih usluga. Iako su vlasti naknadno identifikovale ženu kao žrtvu trgovine ljudima, princip nekažnjavanja nije primenjen da bi se ukinule novčane kazne i da bi njen krivični dosije bio čist, zbog čega joj ubuduće može biti odbijen ulazak u Švajcarsku. (Za dalje informacije pogledajte [Aneks 1.1](#))

Slučaj 3: Krivična prijava za prinudni „rad“ u prostituciji i pritvor zbog neprihvatanja dobrovoljnog povratka (slučaj iz Danske)

Žrtva iz Nigerije koja je bila primorana na uličnu prostituciju u Danskoj optužena je i pritvorena zbog pružanja seksualnih usluga na ulici. U zatvoru je zvanično priznata kao žrtva trgovine ljudima uz podršku nevladine organizacije *Hope Now*. Nakon što je prebačena u prihvatilište, morala je da prihvati „dobrovoljni povratak“ u Nigeriju ili da napusti Dansku u roku od mesec dana. Nakon toga, danske vlasti su žrtvu držale u imigracionom pritvoru godinu dana samo iz razloga što nije prihvatila „dobrovoljni povratak“ i pripremali su prisilnu deportaciju žrtve u Nigeriju. Zbog podrške nevladine organizacije i žalbe njenog advokata CEDAW-u, deportacija je zaustavljena na dan kada je trebalo da bude deportovana. U ovom slučaju danske vlasti su više puta propustile da primene princip nekažnjavanja. (Za dalje informacije pogledajte [Aneks 1.1](#))

2.2 Protivpravna dela sa namerom (eksploatacija za vršenje krivičnih dela)

Kada se žrtva trgovine ljudima eksploatiše za vršenje krivičnih dela, protivpravna dela koja su naterani da počinu od strane trgovca ljudima mogu se nazvati namernim deliktima, jer se žrtva eksploatiše isključivo u svrhu izvršenja ovih dela za finansijsku korist trgovca ljudima. Često se koriste višestruki oblici eksploatacije, kao što je kombinacija seksualne eksploatacije i prinude na vršenje krivičnih dela. Prinuda na vršenje krivičnih dela je eksplicitno navedena kao oblik trgovine ljudima u definiciji trgovine ljudima u Direktivi EU, član 2. stav 3. Preambula 11 ove Direktive dalje pojašnjava da se prinuda na vršenje krivičnog dela „treba shvatiti kao eksploatacija za vršenje krivičnih dela, kao što su, džeparenje, krađa u prodavnicama, trgovina drogom i druge slične aktivnosti koje podležu kaznama i podrazumevaju finansijsku korist“.

Ova 'protivpravna dela sa namerom' u koja je žrtva umešana su stoga jednostavan razlog zašto se žrtva uopšte našla u lancu trgovine ljudima. Eksploatacija za vršenje krivičnih dela se često zasniva na namernoj strategiji trgovaca ljudima da žrtve izlože riziku od kriminalizacije, čime se sprečava da žrtve traže pomoć i prijave slučaj policiji. Ove žrtve češće budu otkrivene kao „prestupnici“ od strane vlasti, nego što su prepoznate kao žrtve trgovine ljudima. Eksploatacija žrtava za vršenje krivičnih dela je veoma isplativa aktivnost, a žrtve, a ne trgovci ljudima, rizikuju krivično gonjenje i kaznu. Ovo pogoršava činjenica da trgovci ljudima često koriste žrtve da počinu ona protivpravna dela koja nose najveći rizik da budu otkrivena od strane organa vlasti. Trgovci ljudima tako koriste žrtve da bi se zaštitili od krivičnog gonjenja i prošli nekažnjeno za svoje kriminalne aktivnosti.

Primeri protivpravnih dela sa namerom (lista nije konačna):

- Džeparenje, krađa u radnji, provala
- Prinudno prosjačenje (gde je to protivpravno delo)
- Trgovina drogom, prodaja droge, proizvodnja ili uzgajanje droge (npr. na zatvorenim „farmama kanabisa“ ili u „met laboratorijama“)
- Prodaja falsifikovanih proizvoda
- Prevara: krađa identiteta ili prevare u vezi sa benefit/kreditnim karticama (npr. putem nelegalnih kol-centara)

- Trgovina drugim žrtvama: umešanost u vrbovanje ili eksploataciju drugih žrtava trgovine ljudima pod pritiskom trgovca ljudima. Često su ove žrtve-počinioci i dalje eksploatisani, dok su u isto vreme korišćeni za eksploataciju drugih.¹

Slučaj 4: Proizvodnja droge: VCL i AN protiv UK (slučaj Evropskog suda za ljudska prava)

Predmet Evropskog suda za ljudska prava o osudi dvojice maloletnika iz Vijetnama za prisilnu proizvodnju droge od strane Ujedinjenog Kraljevstva. Na osnovu principa nekažnjavanja, Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je Ujedinjeno Kraljevstvo prekršilo ljudska prava sadržana u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima osudivši ove maloletnike koji su bili žrtve trgovine ljudima. (Za dalje informacije pogledajte [Aneks 1.2](#))

Slučaj 5: Prisilna trgovina drogom iz Južne Amerike (slučaj iz Španije)

Samohrana majka iz Perua koja je u teškom materijalnom stanju prihvata ponudu za posao da transportuje komponente lekova u Evropu. U roku od 48 sati dobija pasoš, avionsku kartu i odvođe je u hotel gde joj stavljaju drogu u telo. Po dolasku u Barselonu zatvaraju je zbog trgovine drogom. Iako je policija nije zvanično identifikovala kao žrtvu trgovine ljudima, njen advokat otkriva znakove trgovine ljudima i kontaktira nevladinu organizaciju SICARcat koja procenjuje slučaj i otkriva da je žena žrtva trgovine ljudima. Na sudu advokat predstavlja izveštaj nevladine organizacije, a sudije primenjuju princip nekažnjavanja i oslobađaju žrtvu. U žalbenom postupku, presudu potvrđuje Visoki sud pravde Katalonije. (Za dalje informacije pogledajte [Aneks 1.2](#))

Slučaj 6: Pljačke izvršene pod prinudom (slučaj iz Srbije)

U Beogradu, državljanina Srbije Aleksandra koji se bori sa finansijskim problemima, banda regrutuje i primorava na pljačke. Ne sme sam da izađe iz kuće, mesecima podnosi psihičko nasilje, a kada odbije da izvrši pljačku, prete mu da će mu ubiti porodicu. Kada on i njegov eksploatator budu uhapšeni zbog pljačke, on ispriča svoju priču policiji i biva identifikovan kao žrtva trgovine ljudima. Međutim, princip nekažnjavanja se ne primenjuje i on je osuđen na godinu dana zatvora. (Za dalje informacije pogledajte [Aneks 1.2](#))

2.3 Ostala protivpravna dela

Ova poslednja kategorija „ostalih protivpravnih dela“ obuhvata sva nezakonita dela koja su počinile žrtve trgovine ljudima, a koja ne spadaju u kategorije statusnih ili dela sa namerom (eksploatacija za vršenje krivičnih dela). Ona može uključivati (teška) krivična dela koja su žrtve počinile da bi izašle iz lanaca trgovine ljudima. Na prvi pogled, ova dela mogu izgledati odvojena od originalne situacije trgovine ljudima, te je stoga neophodno da veza sa situacijom trgovine ljudima (videti poglavlje 3) bude očigledna da bi princip bio primenljiv u ovim slučajevima.

Primeri „ostalih protivpravnih dela“ (lista nije konačna):

- Protivpravna dela oslobođenja: dela počinjena da bi se izašlo iz lanaca trgovine ljudima (npr. napad na trgovca ljudima, nanošenje štete tokom bekstva ili posedovanje oružja)
- Protivpravna dela u svrhu opstanka tokom ili nakon situacije trgovine ljudima (npr. krađa radi pribavljanja hrane ili lekova)
- Druga protivpravna dela koja je žrtva prisiljena da počinu tokom ili kao rezultat eksploatacije

¹Žrtve koje su prisiljene da učestvuju u eksploataciji drugih žrtava često su od strane trgovaca ljudima korišćene za uloge nižeg ranga sa visokim rizikom da budu izložene organima vlast. Te uloge uključuju vrbovanje novih žrtava i prikupljanje novca. [UNODC](#) je 2020. godine utvrdio da su u većini slučajeva ove žrtve-počinioci i dalje same eksploatisane i da je ekonomska dobit bila motiv samo u vrlo malom broju slučajeva – svi su se odnosili na materijalno preživljavanje (samohrane majke) ili bekstvo od ekstremnog siromaštva.

Slučaj 7: Nanošenje smrtonosne telesne povrede tokom eksploatacije: slučaj Mehak (slučaj iz Holandije)

Maloletnu devojkicu iz Indije, koja je pretrpela eksploataciju u porodici u indijskom domaćinstvu u Holandiji, trgovci su primorali da maltretira bebu. U ovom slučaju nije primenjen princip nekažnjavanja i devojkica je osuđena zbog svoje uloge u smrti ove bebe. Oba trgovca ljudima su pobjegla iz Holandije pre osude i nikada nisu odslužili kaznu. (Za dalje informacije pogledajte [Aneks 1.3](#))

3. „Neophodna veza“ potrebna za primenu principa nekažnjavanja

Da bi princip nekažnjavanja bio primenljiv u konkretnom slučaju, potrebno je utvrditi:

- 1) Da je osoba žrtva trgovine ljudima,²
- 2) Da je počinio/la protivpravno delo i
- 3) Da je utvrđena neophodna veza između tog dela i situacije trgovine ljudima.

Šta je potrebno da se uspostavi ova „neophodna veza“ između nezakonitog čina i situacije trgovine ljudima? Kao što je gore pomenuto, princip nekažnjavanja može *a priori* biti primenljiv na sve vrste protivpravnih radnji u vezi sa situacijom trgovine ljudima – bez obzira na njihovu težinu. Logično, što je delo teže i što je više (vremenski ili uzročno) odvojeno od situacije trgovine ljudima, to je stroža istraga o ispunjenosti ove neophodne veze između protivpravne aktivnosti i situacije trgovine ljudima. Na primer, često je relativno jednostavno uspostaviti neophodnu vezu za statusna protivpravna dela kada su ona bila instrumentalna za seksualnu i/ili radnu eksploataciju žrtve. Slično tome, kod protivpravnih dela sa namerom – gde je svrha eksploatacije primoravanje žrtve da počinji krivična dela radi finansijske dobiti trgovca ljudima – ne bi trebalo da bude previše komplikovano ustanoviti vezu između ovih dela i situacije trgovine ljudima. Međutim, za kategoriju „ostalih protivpravnih dela“ (poglavljje 2.3) kao što su protivpravna dela u svrhu opstanka koja je počinila žrtva nakon što je pobjegla iz lanca trgovine ljudima, možda je teže uspostaviti ovu vezu.

Ukratko, princip nekažnjavanja ne pruža žrtvama trgovine ljudima opšti imunitet od krivičnog gonjenja za bilo koje nezakonito delo koje je počinjeno, već umesto toga funkcioniše kao zaštita za zaštitu žrtava trgovine ljudima od pogrešnog krivičnog gonjenja i kažnjavanja za nezakonite radnje koje su naterane da izvrše u toku ili usled njihove situacije trgovine ljudima. U pravnim dokumentima koji kodifikuju princip nekažnjavanja, mogu se razlikovati dva modela za uspostavljanje „neophodne veze“ između protivpravnog čina i situacije trgovine ljudima: model uzročnosti i model prinude.

3.1 Model uzročnosti

Da bi se uspostavila neophodna veza, model uzročnosti podrazumeva da je delo „direktno u vezi sa“ ili počinjeno kao „direktna posledica“ situacije gde je osoba bila žrtva trgovine ljudima. Iako se čini da reč „direktno“ podrazumeva veoma blisku vezu, zahtev treba tumačiti široko, uzimajući u obzir složeni uticaj traume koju su pretrpele žrtve trgovine ljudima. Ovaj model se koristi u principima OHCHR-a i Konvenciji ASEAN-a protiv trgovine ljudima (član 14 stav 7). Model uzročnosti se prevashodno zasniva na pristupu zaštite ljudskih prava; lakše ga je primeniti u praksi nego model prinude i jasno pokazuje da su nezakonite radnje počinile žrtve trgovine ljudima kao rezultat odsustva njihove samostalnosti u situaciji trgovine ljudima ([A/HRC/47/34, stav 46](#)).

3.2 Model prinude

Da bi se uspostavila neophodna veza, model prinude podrazumeva da je žrtva „primorana“ da izvrši delo zbog svoje situacije u lancu trgovine ljudima. Ovaj model se koristi u Konvenciji SE. Kako je pojasnio Specijalni izvestilac UN za trgovinu ljudima, posebno ženama i decom ([UNSR 2020 Izveštaj paragraf 24](#)), ovaj „test prinude“ treba smatrati direktno ispunjenim u svakoj situaciji u kojoj je žrtva

² Kao što je navedeno u preambuli 18 Direktive EU, „osobi treba pružiti pomoć i podršku odmah ako postoje razumni razlozi da se veruje da je ona bila žrtva trgovine ljudima bez obzira da li želi da svedoči ili ne“. U skladu sa tim, princip nekažnjavanja bi trebalo da se primenjuje kada postoji razumna indikacija da je osoba bila u mreži trgovine ljudima.

bila podvrgnuta bilo kom od nedozvoljenih sredstava u vreme izvršenja protivpravnog dela. Ovo podrazumeva bilo koje od nedozvoljenih sredstava kako je navedeno u definiciji trgovine ljudima, uključujući pretnju ili upotrebu sile, kao i manje vidljiva sredstva kao što su obmana, zloupotreba moći i zloupotreba položaja ugroženosti. Ovaj „test prinude“ je stoga širi od „opšte“ odbrane zbog prinude u nacionalnom zakonodavstvu – što je često strogo ograničeno. Za ovaj „test prinude“ treba uzeti u obzir čitav niz činjeničnih okolnosti u kojima žrtve trgovine ljudima gube mogućnost da deluju u skladu sa svojom slobodnom voljom ([Preporuke OEBS-a, paragraf 12](#)). Ako u nekoj zemlji ne postoji posebna kodifikacija principa nekažnjavanja u nacionalnom zakonodavstvu, a ona želi da poštuje obavezu principa nekažnjavanja primenom opšte odbrane zbog prinude, ova obaveza se može ispuniti samo ako se odbrana zbog prinude ovako sveobuhvatno tumači u odnosu na slučajeve nekažnjavanja.

Treba imati na umu da Direktiva EU i Protokol MOR uz Konvenciju o prinudnom radu (br. 29) nisu usvojili formulaciju iz Konvencije SE („*u meri u kojoj su bili primorani da to učine*“), već umesto toga kombinaciju modela uzročnost i prinude: „*primorani da izvrše kao direktnu posledicu*“.

3.3 Uspostavljanje „neophodne veze“ za decu žrtve

Definicija trgovine decom ne zahteva dokazivanje nijednog od sredstava (pretnje, obmana, itd.), a pristanak deteta na eksploataciju je uvek nevažan ([OHCHR, Smernica 8](#)). Specijalni izvestilac UN za trgovinu ljudima, posebno ženama i decom ([UNSR 2020 Izveštaj, paragraf 43](#)) i Preporuke OEBS-a ([paragraf 41](#)) razjasnili su na konkretan način uspostavljanja „neophodne veze“ kod dece žrtava. Da bi se princip nekažnjavanja primenio na decu žrtve, odnos između krivičnog dela i statusa deteta kao pretpostavljene ili identifikovane žrtve trgovine ljudima dovoljan je da bi se uspostavila potrebna veza. Dakle, princip nekažnjavanja se primenjuje na decu kada je delo koje je dete počinilo povezano sa trgovinom ljudima. Nije potrebna dalja provera da bi se uspostavila „neophodna veza“ i ne može se primeniti nikakav test prinude jer u slučaju trgovine decom nisu potrebna „sredstva“. Stoga, tradicionalna odbrana zbog prinude u nacionalnom zakonodavstvu – koja striktno zahteva postojanje prinude – nije adekvatna u zaštiti dece od nezakonitog gonjenja i kažnjavanja. Domaće pravne odredbe o nekažnjavanju stoga često imaju posebnu odredbu za decu koja ne podrazumeva test prisile ([Zakon o modernom ropstvu Ujedinjenog Kraljevstva, deo 45 paragraf 4](#)).

4. Pravni efekti principa nekažnjavanja

Kada se princip nekažnjavanja primenjuje na određeni slučaj, to znači da žrtva trgovine ljudima ne može biti kažnjena za dela koja je počinila tokom ili kao direktnu posledicu situacije trgovine ljudima. Nekažnjavanje treba široko shvatiti kao odsustvo odgovornosti žrtve-počinioca za ova konkretna dela, i stoga se ono odnosi i na fazu gonjenje i kažnjavanja. Ono uključuje zaštitu od krivičnog gonjenja, pritvora, kažnjavanja i drugih mera koje zapravo predstavljaju kaznu. Važno je da ono uključuje i osude bez određivanja kazne, jer se u ovim situacijama žrtva smatra odgovornom i to zapravo predstavlja kaznu. Dalji primeri oblika kažnjavanja na koje se ovaj princip primenjuje uključuju oduzimanje statusa izbeglice, ograničenje kretanja koje dovodi do uskraćivanja slobode (uključujući imigracioni pritvor), oduzimanje putnih isprava, zabranu pristupa socijalnim službama i zabranu ulazaka ili tranzita kroz zemlju.

4.1 Trenutak primene i pravna dejstva

Obaveza nekažnjavanja je blisko povezana sa obavezom države da identifikuje, zaštiti i pomogne žrtvama trgovine ljudima. Zbog unapred stvorenih predstava o tome kako izgleda „idealna žrtva“, malo je verovatno da će žrtve trgovine ljudima koje su primorane da počine nezakonita dela, posebno kada su u pitanju muškarci, biti prepoznate i identifikovane kao žrtve. Ovo utiče na primenu principa nekažnjavanja. Ovaj princip treba da se primenjuje od trenutka otkrivanja (potencijalne) žrtve od strane nadležnih organa, jer se samo na taj način može primeniti u potpunosti i efikasno. Rana identifikacija žrtve je stoga ključna za ispravnu primenu ovog principa od samog početka istrage.

U slučaju počinjenog krivičnog dela, ako je žrtva identifikovana pre nego što je optužena, ona može biti zaštićena od krivičnog gonjenja i kažnjavanja i može dobiti podršku na koju ima pravo. Slično, ovo važi i u slučaju građanskog, administrativnog ili imigracionog prekršaja. Ako su žrtve rano identifikovane i pružena im je dobra podrška i zaštita, one mogu učestvovati kao svedoci u krivičnom postupku protiv svog trgovca ljudima. Ako žrtva nije identifikovana pri prvom kontaktu sa organima vlasti, to znači da je postupak možda već rezultirao sekundarnom viktimizacijom i daljom traumatizacijom. Za potpunu i efikasnu primenu principa nekažnjavanja od najveće je važnosti da se preduzmu proaktivni koraci u celom pravosudnom sistemu kako bi se otkrile okolnosti i dokazi koji ukazuju da je počinilac možda žrtva trgovine ljudima. Ukoliko propustimo da identifikujemo žrtvu, njoj/njemu mogu biti uskraćena prava, a tužilaštvo može biti uskraćeno za važnog svedoka u postupku protiv trgovca ljudima.

U situacijama kada je gonjenje već započeto u trenutku identifikacije, primenom ovog principa dolazi do momentalnog obustavljanja postupka, kao i momentalnog puštanja žrtve iz istražnog pritvora u slučaju da je žrtva pritvorena. Ako je žrtva identifikovana tek kada je postupak već ušao u fazu suđenja, tužilaštvo treba da zatraži da se predmet odbaci. U ovoj situaciji zadatak pravosudnih organa je da konstatuju nepostojanje odgovornosti žrtve i spreče osudu i kažnjavanje. Ključno je napomenuti da samo ublažavanje kazne nije u skladu sa obavezom nekažnjavanja, jer je svaka osuda žrtve u suprotnosti sa odsustvom odgovornosti žrtve za konkretno protivpravno delo.

Ako se žrtva identifikuje tek nakon osuđujuće presude – na primer od strane nevladine organizacije koja vrši terenski rad u zatvoru – a princip nekažnjavanja nije primenjen u tom slučaju, ova pogrešna presuda treba da se poništi, žrtva treba da bude puštena i njegov ili njen krivični dosije treba da bude čist. Isto važi za bilo koji građanski, administrativni ili imigracioni prekršaj za koji je žrtva pogrešno sankcionisana. Efikasna primena ovog principa u situacijama pogrešne osude zahteva pristup pravnim lekovima. Ovo treba podržati kroz pružanje pravne pomoći i propisivanje odredbe za brisanje svih povezanih krivičnih dosijea; oslobađanje od svih izrečenih sankcija (novčane kazne, administrativne sankcije, itd.), kao i naknade za nezakonit pritvor od strane države. Štaviše, pogrešna osuda ili sankcija nikada ne smeju da spreče žrtvu da podnose zahtev za azil ili posebnu boravišnu dozvolu za žrtve trgovine ljudima, niti mogu imati bilo kakav uticaj na zapošljavanje, primanje socijalne pomoći ili starateljstvo nad decom.

5. Pozitivne obaveze država po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima

Evropski sud za ljudska prava je kroz svoju praksu razjasnio da trgovina ljudima, kako je definisano u Palermo protokolu i Konvenciji SE, spada u opseg *zabrane ropstva i prinudnog rada* iz člana 4. Evropske konvencije o ljudskim pravima (*Rancev protiv Kipra i Rusije*, paragraf 282). Kada država krivično goni i kažnjava žrtve trgovine ljudima bez prethodne procene u kojoj meri je situacija trgovine ljudima uticala na njihovu krivicu, to često može ometati sposobnost države da zaštiti žrtvu, kako to zahteva član 4. Evropske konvencije. Ukoliko se ne primeni princip nekažnjavanja, to može dovesti do kršenja *zabrane ropstva i prisilnog rada* prema članu 4. Evropske konvencije i *prava na pravično suđenje* prema članu 6(1) ECHR (*V.C.L. i A.N. protiv UK*, paragraf 181-183, 205-210).

Prema članu 4 Evropske konvencije o ljudskim pravima, države imaju tri pozitivne obaveze (*Siliadin protiv Francuske*, paragraf 89):

- Stvarnu obavezu da se uspostavi zakonodavni i administrativni okvir za zabranu i kažnjavanje trgovine ljudima i za zaštitu žrtava. (*Rancev protiv Kipra i Rusije*, paragraf 284-287; *V.C.L. i A.N. protiv UK*, paragraf 151; *Čouderi i drugi protiv Grčke* paragraf 86-89, 103-104)
- **Stvarnu obavezu preduzimanja operativnih mera za zaštitu (potencijalnih) žrtava trgovine ljudima.** (*Rancev protiv Kipra i Rusije*, paragraf 286-287; *C.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, paragraf 67-68; *V.C.L. i A.N. protiv UK*, paragraf 151-152, 158-162; *Čouderi drugi protiv Grčke* paragraf 111-115)

- Procesnu obavezu da se istraže situacije potencijalne trgovine ljudima. Ovo mora biti efikasna istraga koja treba da identifikuje i kazni one koji su odgovorni za trgovinu ljudima. (*Rancev protiv Kipra i Rusije, paragraf 288-289; S.M. protiv Hrvatske [Vv] paragraf 307-320; Zoletić i drugi protiv Azerbejdžana, paragraf 161-164, 191, 200*)

Poslednja dva – preduzimanje operativnih mera i istraživanje situacije – primenjuju se samo u situacijama kada je država znala ili je morala da zna za okolnosti koje su dovele do osnovane sumnje na situaciju trgovine ljudima. (*Rancev protiv Kipra i Rusije, paragraf 285-286*). Gonjenje i kažnjavanje žrtve trgovine ljudima bi prirodno bilo u suprotnosti sa ovim pozitivnim obavezama. **Neprimenjivanje principa nekažnjavanja može dovesti do kršenja člana 4. Evropske konvencije** bilo direktno, kada je država upoznata sa trgovinom ljudima, a ipak ne uvaži dovoljno ovu činjenicu prilikom odlučivanja o krivičnom gonjenju (i kažnjavanju), ili indirektno kada država ne identifikuje lice koje je trebalo da bude identifikovano i kazni ga za počinjeno delo. Dakle, kršenje zakona o ljudskim pravima ne predstavlja samo trgovina ljudima (od strane nedržavnih aktera), već i neuspeh države da zaštiti osobe od trgovine ljudima, ili da im pruži podršku i zaštitu. Dužnost država da obezbede efikasnu primenu principa nekažnjavanja proizilazi iz pozitivne obaveze prema članu 4. Evropske konvencije da obezbede zaštitne operativne mere identifikacije i zaštite.

5.1 Pozitivna obaveza preduzimanja operativnih mera za zaštitu (potencijalnih) žrtava trgovine ljudima

Pozitivna obaveza prema članu 4. Evropske konvencije da se preduzmu operativne mere posebno je važna za ispravnu primenu principa nekažnjavanja. Kako smatra Evropski sud za ljudska prava u značajnom slučaju *V.C.L. i A.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, krivično gonjenje (potencijalnih) žrtava trgovine ljudima može „biti u suprotnosti sa obavezom države da preduzme operativne mere da ih zaštiti* tamo gde su svesni, ili bi trebalo da budu svesni, okolnosti koje izazivaju osnovanu sumnju da je osoba žrtva trgovine ljudima“ (*V.C.L. i A.N. protiv UK, paragraf 159*). Ako je to slučaj, a organi vlasti ne preduzmu odgovarajuće mere u okviru svojih ovlašćenja da sklone pojedinca iz te situacije ili rizika, država krši član 4. Evropske konvencije o ljudskim pravima (*V.C.L. i A.N. protiv UK, paragraf 152*). Odluka o krivičnom gonjenju (potencijalne) žrtve trgovine ljudima stoga sama po sebi nije zabranjena međunarodnim pravom, ali može sprečiti države da preduzmu obavezne operativne zaštitne mere tamo gde su bile (ili su morale biti) svesne situacije (*V.C.L. i A.N. protiv UK, paragraf 158-159*).

Ove operativne mere obuhvataju i preventivne mere za sprečavanje trgovine ljudima i mere zaštite prava žrtava. Ove mere zaštite uključuju olakšanu identifikaciju žrtava od strane kvalifikovanih osoba i pomoć žrtvama u njihovom fizičkom, psihičkom i socijalnom oporavku (*V.C.L. i A.N. protiv UK, paragraf 153*). Obaveza preduzimanja operativnih mera prema članu 4. Evropske konvencije ima dva glavna cilja kako smatra sud: zaštitu žrtve trgovine ljudima od dalje štete i olakšavanje njenog ili njegovog oporavka. Sud navodi da je „**očigledno da bi krivično gonjenje žrtava trgovine ljudima bilo štetno po njihov fizički, psihički i društveni oporavak i da bi ih potencijalno moglo učiniti ranjivim za ponovnu trgovinu ljudima u budućnosti**“ (*V.C.L. i A.N. protiv UK, paragraf 159*).

Rana identifikacija žrtava trgovine ljudima od strane nadležnog organa je od najveće važnosti i svaka odluka o gonjenju treba da se donese, ukoliko je to moguće, nakon ove procene. U značajnom slučaju *V.C.L. i A.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Evropski sud je pojasnio da tamo gde su vlasti bile svesne – ili su morale biti svesne – okolnosti koje dovode do osnovane sumnje da je osoba za koju se sumnja da je počinila krivično delo možda bila žrtva trgovine ljudima, ta osoba odmah mora biti procenjena od strane obučenog i kvalifikovanog stručnjaka za žrtve trgovine ljudima. Kada nadležni organ izvrši procenu u vezi sa trgovinom ljudima, važno je da se to uzme u obzir u svakoj kasnijoj odluci tužioca. Odstupanje od takve procene je dozvoljeno samo ako tužilac ima jasne razloge koji su u skladu sa definicijom trgovine ljudima po Palermo Protokolu i Konvenciji SE (*V.C.L. i A.N. protiv UK, paragraf 160-162*). Ukoliko ne postoji nadležni organ koji bi blagovremeno izvršio identifikaciju, država rizikuje da prekrši pozitivnu obavezu preduzimanja operativnih mera za zaštitu žrtava na osnovu neadekvatne identifikacije.

5.2 V.C.L. i A.N. protiv UK: Kršenje članova 4. i 6. stav 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima

U značajnom slučaju *V.C.L. i A.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Evropski sud za ljudska prava je jednoglasno utvrdio da je Ujedinjeno Kraljevstvo izvršilo svoju dužnost prema **članu 4. Evropske konvencije** da preduzme operativne mere i zaštiti maloletne podnosiocima predstavki iz Vijetnama koji su bili primorani da rade u fabrikama kanabisa u UK. Uprkos okolnostima koje su jasno ukazivale na to da su podnosioci predstavke bili žrtve trgovine ljudima, oni su bili optuženi za krivična dela u vezi sa drogom, a da njihov status žrtve trgovine ljudima nije prethodno bio procenjen od strane nadležnog organa. Evropski sud beleži da, iako su podnosioci predstavke naknadno identifikovani od strane nadležnih organa kao žrtve trgovine ljudima, ovu procenu su zanemarili i tužilaštvo i apelacioni sud – koji je potvrdio prvobitnu odluku o krivičnom gonjenju bez navođenja adekvatnih razloga za tu odluku. (*V.C.L. i A.N. protiv UK, paragraf 172-173, 181-182*). Oba maloletnika su osuđena na pritvor u ustanovi za mlade prestupnike.

Evropski sud je dalje jednoglasno utvrdio kršenje **člana 6. stav 1. Evropske konvencije** (pravično suđenje). Na samom početku, Sud je primetio da je status optuženog kao žrtve trgovine ljudima „osnovni aspekt“ odbrane, jer utiče na to da li postoji dovoljno dokaza za krivično gonjenje i da li je to u javnom interesu. Propust organa vlasti da istraže da li su podnosioci predstavke bili žrtve trgovine ljudima pre nego što su optuženi i osuđeni stoga je predmet člana 6, jer su bili sprečeni da obezbede dokaze koji su možda činili osnovni aspekt njihove odbrane. Podnosioci predstavke se nisu odrekli svojih prava po članu 6. stav 1. svojim priznavanjem krivice, jer u nedostatku takve procene, to priznanje nije izneto u skladu sa „potpunim poznavanjem činjenica“. Sud smatra da bi „u nedostatku takvog poznavanja svako odricanje od prava od strane podnosilaca predstavke bilo u suprotnosti sa važnim javnim interesom borbe protiv trgovine ljudima i zaštite žrtava“ (*V.C.L. i A.N. protiv UK, paragraf 196-204*). Postupak se u celini ne može smatrati pravičnim, jer su policija i tužilaštvo propustili da razmotre da li se radi o situaciji trgovine ljudima, a nedostatak takve procene lišio je žrtve mogućnosti da iznesu dokaze protiv trgovca ljudima i na taj način je sprečeno efikasno krivično gonjenje trgovaca ljudima i odbrana žrtava (*V.C.L. i A.N. protiv UK, paragraf 205-210*). Evropski sud je svakom podnosiocu predstavke dosudio 25.000 EUR na ime nematerijalne štete i 20.000 EUR na ime troškova i izdataka suđenja, koje treba da plati Ujedinjeno Kraljevstvo.

Aneks 1: Slučajevi

Aneks 1.1: Statusna protivpravna dela

Primer iz sudske prakse 1: *Lažni identifikacioni dokument: R protiv L and drugih* (slučaj iz Velike Britanije)

Žena iz Ugande po imenu L. je procesuirana i osuđena zbog posedovanja lažnog pasoša koji joj je dao njen trgovac ljudima. Žena je ranije doputovala u Veliku Britaniju da radi kao dadilje, ali je bila zatočena i primorane na prostituciju godinama. Falsifikovani pasoš – za koji su je uverili da je originalan – trgovac joj je dao u ruke kada je puštena iz zatočeništva, upravo da bi posle toga bila krivično gonjena. Kada je otišla u centar za zapošljavanje da traži legalan posao i pokazala dokument za koji je verovala da je originalan, uhapšena je, osuđena i zatvorena. Slučaj je poništen u žalbenom postupku jer „nama [sudu] se čini da je krivično delo koje je ona zaista počinila nastalo kao rezultat toga što je bila žrtva trgovine ljudima kojoj je dat falsifikovani pasoš da ga koristi kao da je pravi, a njegovo korišćenje je predstavljalo jedan korak u procesu njenog bega“.

(Izvor: [R v L and Others \[2013\] EWCA Crim 991, §68-74](#))

Slučaj 2: *„Kršenje“ kovid zakonodavstva pri eksploataciji u prostituciji* (slučaj iz Švajcarske)

Žrtva iz istočne Evrope eksploatisana u prostituciji u Švajcarskoj više puta je kažnjena tokom pandemije kovida zbog protivzakonitih aktivnosti. I pored toga što je ova žrtva bila prinuđena na prostituciju, kažnjena je zbog pružanja usluga u vreme kada je prostitucija bila privremeno zabranjena zbog kovid propisa, kao i za pružanje usluga u zonama grada u kojima je to bilo zabranjeno. Kazne je eksploatator dosledno plaćao novcem zarađenim kroz ovu eksploataciju. Naplata kazni od žrtava trgovine ljudima od strane vlasti postavlja etičko pitanje da li država direktno profitira od krivičnog dela trgovine ljudima. Iako su policija i organi gonjenja naknadno identifikovali ženu kao žrtvu trgovine ljudima, princip nekažnjavanja nije primenjen da bi se poništile kazne i očistio njen krivični dosije. Kao rezultat toga, žrtvi može biti odbijen ulazak u Švajcarsku u budućnosti.

(Izvor: *Specijalizovana nevladina organizacija za borbu protiv trgovine ljudima FIZ koja pruža podršku žrtvama*)

Slučaj 3: *Krivična prijava za prinudni „rad“ u prostituciji i pritvor zbog neprihvatanja dobrovoljnog povratka* (slučaj iz Danske)

U Danskoj je žrtva prinudne prostitucije iz Nigerije uhapšena, optužena i zatvorena zbog „rada“ u uličnoj prostituciji. Nakon što je zvanično identifikovana kao žrtva trgovine ljudima u zatvoru uz pomoć nevladine organizacije HopeNow, prebačena je u prihvatilište. Tamo je imala „izbor“ da potpiše „dobrovoljni povratak“ u Nigeriju ili da napusti Dansku u roku od 30 dana. Pošto nije htela da sarađuje i potpiše „dobrovoljni povratak“, pobešla je iz Danske posle 30 dana u prihvatilištu. Žrtva nije imala gde da ode i uplašila se da će je napasti banda njenog trgovca ljudima. Prethodne godine su je (teško) povredili ovi muškarci, a iz organizacije HopeNow su je odveli u bolnicu. Posle ovog napada njena porodica ju je ubedila da obustavi tužbu protiv napadača, jer bi porodica – koja je bila pod pritiskom njene „madam“ u Nigeriji – bila kažnjena.

Nakon što je pobešla iz danskog prihvatilišta 2020. godine, uhapšena je u Austriji bez papira. Austrijska policija je obavestena o njenom statusu žrtve, a austrijska nevladina organizacija LEFO pružila joj je podršku u njihovom skloništu. Međutim, nakon nekoliko meseci vraćena je u Dansku po „dablinskoj regulativi“, direktno u imigracioni pritvorski centar Elebek, gde je bila zatvorena godinu dana – do 2023.³ Kako je nastavila da odbija „dobrovoljni povratak“, Danska agencija za povratak dogovorila je sa ambasadorom Nigerije *laissez faire* dokument kako bi nasilno deportovala

³ Kada žrtve trgovine ljudima ne sarađuju u vezi sa dobrovoljnim povratkom, mogu biti zadržane u dužem vremenskom periodu prema danskom Zakonu o strancima.

žrtvu u Nigeriju. Tokom njenog zatočeništva u imigracionom pritvoru, njen advokat je apelovao na CEDAW da zaustavi deportaciju. Dokumenti za zaustavljanje deportacije (odluka CEDAW-a) stigli su istog dana kada je trebalo da bude deportovana. Kroz krivičnu prijavu i zatvaranje žrtve, a potom i njeno zadržavanje u imigracionom pritvoru, kao i planiranje deportacije, danske vlasti su više puta propustile da primene princip nekažnjavanja na ovaj slučaj.

(Izvor: Specijalizovana nevladina organizacija za borbu protiv trgovine ljudima HopeNow koja pruža podršku žrtvama)

Aneks 1.2: Protivpravna dela sa namerom (eksploatacija za vršenje krivičnih dela)

Slučaj iz sudske prakse 4: *Proizvodnja droge: VCL i AN protiv UK* (slučaj Evropskog suda za ljudska prava)

Dvojica maloletnika iz Vijetnama koji su držani u zatočeništvu i primoravani da rade na takozvanim „farmama kanabisa“ optuženi su, procesuirani i kažnjeni za krivična dela u vezi sa drogom, uprkos jasnim znacima eksploatacije za vršenje krivičnih dela. Godinama nakon što su dve žrtve odslužile kaznu, slučaj je predat Evropskom sudu za ljudska prava i ustanovljeno je da je Ujedinjeno Kraljevstvo prekršilo član 4. i član 6. stav 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima zbog neprimenjivanja principa nekažnjavanja u ovoj situaciji, gde su vlasti bile svesne da su ova dva maloletnika žrtve trgovine ljudima. Evropski sud je dodelio odštetu koju žrtvama treba da isplati Ujedinjeno Kraljevstvo. (Videti paragraf 5 za više informacija)

(Izvor: [VCL & AN v. UK](#))

Slučaj 5: *Prisilna trgovina drogom iz Južne Amerike* (slučaj iz Španije)

U Peruu, samohranjoj majci koja živi u siromaštvu sa teško bolesnim članom porodice i prerano rođenom bebom preko je potreban posao. Tada joj se obraća navodna farmaceutska kompanija koja proizvodi lekove za Evropu. Kako je u očajnoj situaciji, prihvata ponudu za posao da transportuje komponente lekova u Evropu, u zamenu za 4000 evra. U roku od 48h ona dobija pasoš i avionsku kartu, odvođe je u hotel gde stavljaju drogu u nju i zatim je dovoze na aerodrom. Po dolasku u Barselonu ženu hapsi policija i zatvara je zbog trgovine drogom. Njen advokat otkriva znakove trgovine ljudima i kontaktira nevladinu organizaciju SICARcat, koja procenjuje slučaj i sačinjava zapisnik sa dokazima da je osumnjičena žrtva trgovine ljudima. Uprkos znacima trgovine, policija ne vrši zvaničnu identifikaciju žrtve. Na sudu advokat predstavlja izveštaj koji je sačinila nevladina organizacija, a sudije primenjuju princip nekažnjavanja izričito predviđen u čl. 177. bis čl. 11. španskog krivičnog zakona i odlučuju da se žena oslobodi. Nakon toga, državno tužilaštvo ulaže žalbu sa obrazloženjem da se identifikacija na osnovu pukih posrednih dokaza ne može smatrati dovoljnim dokazom za oslobađanje osumnjičenog od krivične odgovornosti za teška krivična dela poput trgovine drogom. Visoki sud pravde Katalonije odbio je žalbu i potvrdio presudu kojom je žena oslobođena po principu nekažnjavanja. Međutim, kako je na ovu odluku još jednom uložena žalba državnog tužilaštva, presuda još nije pravosnažna.

(Izvor: Sudska presuda ([ECLI:ES:APB:2020:9057](#)); Žalba ([ECLI:ES:TSJCAT:2021:7584](#)); Specijalizovana nevladina organizacija za borbu protiv trgovine ljudima SICARcat koja pruža podršku žrtvama)

Slučaj 6: *Pljačke izvršene pod prinudom* (slučaj iz Srbije)

Aleksandar iz Beograda je imao finansijske probleme zbog nesigurne radne situacije kada mu se obratila grupa muškaraca i ponudila mu pomoć. Nakon što se uselio u stan sa jednim od njih, a zajedno sa još nekoliko drugih osoba, dobijao je samo jedan obrok dnevno, nije smeo sam da izlazi iz kuće i trpeo je mesecima psihičko nasilje. U početku je morao da se pridruži ostatku „bande“ i da pljačka benzinske pumpe i banke, da bi se „obučio“. Kad su na njega izvršili pritisak da sam počinim krađu, pružio je otpor. U jednom trenutku su mu zapretili da će mu ubiti porodicu i naterali ga da sam opljačka kladionicu. Nekoliko meseci kasnije i Aleksandar i njegov eksploatator su uhapšeni, a Aleksandar je svoju priču ispričao policiji i javnom tužiocu. I pored toga što je

naknadno zvanično identifikovan kao žrtva trgovine ljudima, princip nekažnjavanja nije primenjen i on je osuđen na godinu dana zatvora za krivično delo razbojništva. Nakon presude Aleksandar je kontaktirao nevladinu organizaciju ASTRA, koja je angažovala advokata da uloži žalbu na presudu i predmet ustupi Višem javnom tužilaštvu u Beogradu gde se vodio postupak protiv njegovog trgovca ljudima u kojem je Aleksandar bio žrtva. Iako Aleksandru osuđujuća presuda nije ukinuta, ASTRIN advokat je postigao da zatvorsku kaznu može da izdržava u kućnom pritvoru.

(Izvor: Specijalizovana nevladina organizacija za borbu protiv trgovine ljudima ASTRA koja pruža podršku žrtvama; videti: [Trgovina ljudima u Srbiji – Presek stanja u kontekstu 21. veka \(ASTRA, 2022\)](#), str. 78-79)

Aneks 1.3: „Ostala protivpravna dela“

Slučaj iz sudske prakse 7: Nanošenje smrtonosne telesne povrede tokom eksploatacije: slučaj Mehak (slučaj iz Holandije)

U ovom slučaju, maloletna devojčica iz Indije, kojom je jedan indijski par u Holandiji trgovao i koju je eksploatisao za rad, procesuirana je zbog svoje uloge u smrti bebe. Ova beba – dete dvoje odraslih osoba koje su takođe bile eksploatisane u istom domaćinstvu – umrla je od posledica lečenja koje su vršili dvoje odraslih i devojčica, a na koje su naterani od strane trgovaca ljudima. Princip nekažnjavanja nije primenjen, a devojčica je po žalbi procesuirana i osuđena na 5 godina zatvora. Dvojica trgovaca pobegla su iz Holandije pre osude i nikada nisu odslužili kaznu.

(Za više informacija videti: [članak o ovom slučaju](#))

Dodatna literatura:

British Institute of International and Comparative Law (BIICL), [Human trafficking and the rights of trafficked persons: An exploratory analysis on the application of the non-punishment principle](#), (2023).

Council of Europe (CoE), Jovanović & Niezna, [Non-Punishment of Victims/Survivors of Human Trafficking in Practice: A Case Study of the United Kingdom](#), (2023).

Council of Europe (CoE), online HELP course, [Session on the Non-Punishment Principle](#).

European Court of Human Rights (ECtHR), [Guide on Article 4 of the European Convention on Human Rights - Prohibition of slavery and forced labour](#), (updated 08-2022).

GRETA, [4th General Report on GRETA's Activities](#) (2015).

Inter-Agency Coordination Group against Trafficking in Persons (ICAT), [Non-punishment of victims of trafficking, Issue Brief 8/2020](#).

OSCE, [Policy and legislative recommendations towards the effective implementation of the non-punishment provision with regard to victims of trafficking](#), (2013).

Piotrowicz, "Article 26: Non-punishment provision". In: Planitzer & Sax (eds.) [A Commentary on the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings](#) (2020) Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

UK HM Prison & Probation Service, [HMPPS Modern Slavery Guidance for prisons in England and Wales](#), (2023).

UN OHCHR, [Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, E/2002/68/Add.1](#) (2002).

UNODC, [Model Law against Trafficking in Persons](#), (2009).

UNODC, [Model Legislative Provisions against Trafficking in Persons](#) (2020) (revised Model Law, 2020).

UNODC, [Female victims of trafficking for sexual exploitation as defendants. A case law analysis](#), (2020).

UN Special Rapporteur on trafficking in persons, especially women and children, Siobhán Mullally, [Implementation of the non-punishment principle](#), A/HRC/47/34 (2021).

UN Special Rapporteur on trafficking in persons, especially women and children, Maria Grazia Giammarinaro, [The importance of implementing the non-punishment provision: the obligation to protect victims](#), (2020).

UN Working Group on Trafficking in Persons, [Non-punishment and non-prosecution of victims of trafficking in persons: administrative and judicial approaches to offences committed in the process of such trafficking](#), (2010) CTOC/COP/WG.4/2010/4.

Published by La Strada International, P.O. Box 15865, 1001 NJ Amsterdam, The Netherlands.
www.lastradainternational.org

Copyright: "All rights reserved. The contents of this publication may be freely used and copied for educational and other non-commercial purposes, provided that any such reproduction is accompanied by an acknowledgement of La Strada International as the source."

Cite as: La Strada International, Explanatory Brief: The Non-Punishment Principle, February 2024.

Author: Merel Brouwer
La Strada International